

Aika voittaa voi sun ainoastaan¹ – Paavo Nurmen syntymästä 101 vuotta

Paavo Nurmen satavuotisjuhlallisuuksiin osallistuimme kirjoittamalla artikkelin edelliseen vuosikirjaan. Tekstin lopussa viittasimme Urho Kekkosen paljon toisteltuun luonnehdintaan Nurmesta ristiriitaisena, kilpakentillä menestyneenä mutta siviilielämässä onnettoman tuntuiseena ihmisenä. Vietettynä juhluvuonna kävi selväksi, ettei kertomus vuosisadan juoksijasta pääty yksimielisyyteen. Juhlapuheista ja -kirjoituksista saattoi tosin erottaa painotuksen, jonka mukaan Nurmen esikuvallisuus oli aikaansa sidottu. Sisu, peräänantamattomuus, vaatimattomuus, voitokkuus eivät enää välttämättä ole suomalaisuuden kärkiarvoja.

Vuoden takaisessa artikkelissa tarkastelimme Nurmi-aineiston valossa, millaisia ennätysurheilijan ominaisuuksia on kuvattu suomalaisuutena, ja miten kansalaisten ja kansakunnan identiteetit on eri aikoina kytkeyty toisiinsa.² Tässä kirjoituksessa jatkamme pohdintoja kahteen suuntaan. Ensiksikin keskustelimme niistä tulkinnoista, joita Nurmen juhluvuosi tuotti, ja pyrimme arvioimaan, miten odotukset täyttyivät. Aikalaisnäkökulmien avulla koetamme toiseksi osoittaa, kuinka Paavo Nurmen konstruointi suomalaisuuden perikuvaksi on ollut alusta loppuun painotuksiltaan vaihteleva, jännitteinen prosessi. Pikemmin kuin sisällönanalyysinä suosittelimme seuraavaa luettavaksi diskursiivisena kommenttina kansallisen tarinan kerronnasta, ilmaisukeinojen pysyvyydestä ja merkitysten muutoksista.

Kirjoitukseen liittämämme pilapiirroksiset Nurmi-ilmiöstä, vertaukset ja metaforat on julkaistu alunperin *TUL*-lehden joulunumerossa vuonna 1928. Aikalaiskuvauksina ne heijastavat niitä kiistanalaisia merkityssisältöjä, joilla 20-luvun Nurmi-kertomusta ladattiin.³ Kaikkiaan Nurmi oli legendojen sikermä jo eläessään.

Ehkä hän ”tiedosti, että huippu-urheilu oli osa viihdeteollisuutta”, kuten hieman anakronistisesti on esitetty, mutta niin sanotusti median taitaja hän ei ollut.

Paavo Nurmen juhlavuoden merkityksiä voi kartoittaa etsimällä vastauksia seuraavan tapaisiin kysymyksiin. Kuinka juhla väen odotukset täytyivät? Millaista lisätietoa puheet ja kirjoitukset tuottivat? Miten puhujat ja kirjoittajat sijoittivat itsensä Nurmi-tulkinnan traditioon? Miten menneen ihanteet ja arvostukset etääntyvät nykyajasta?

Odotukset

Nurmen juhlapäiväksi (13.6.1997) odotettiin arvovaltaisia kannanottoja, joilla juoksija nostettaisiin urheilusankareiden henkilögalleriaan korkeimmalle pallille. Odotukset täytyivät vain osittain. Kansainvälisen olympiakomitean puheenjohtaja Juan Antonio Samaranch nimesi Nurmen yhdeksi olympiahistorian suurimmista urheilijoista. Kirkkainta mitalia (vuosisadan olympiaurheilijan arvoa) Samaranch ei spekuloinneista huolimatta Nurmelle antanut. Sen sijaan puhe kääntyi nopeasti Nurmen diskamiseksi vuoden 1932 Los Angelesin olympialaisista. Samaranchin retoriikan ja hieman paradoksaalisen logiikan mukaan suomalaiset tekivät Nurmelle oikeutta Helsingin kisoissa, joiden avajaisiin tämä sai tuoda olympiatulen.⁴

Nurmen juhlintaa suunniteltaessa oli mielessä myös urheilun kansallisten käytäntöjen aktivoiminen. Varsinkin kansainvälisen kestävyysseminaarin ajateltiin nostattavan hiipuvaa juoksuinnostusta. Osanottajapulana vuoksi seminaari jouduttiin perumaan. Innokas urheiluväki sai aiheen syytellä seminaarin järjestelijöitä kyvyttömyydestä, joka moitteiden mukaan heijastui myös Paavo Nurmen perinteen vaalimisen velttoutena. Takavuosisen juoksijasuuruus Juha Väätäinen ihmettelikin kesäkuun pääjuhlassa, miksi Nurmelle järjestettiin vain päivän kestävä ”kotiseutujuhla”.⁵ Jouko Jokinen totesi lehtikirjoituksessaan, että ”Suomen kaikkien aikojen ja kaikkien alojen ainoa todellista supertähteä juhlietaan kuin piirikunnallista lypsimestaria”.⁶

Nurmen juhlinta jäi valtiollis-järjestöllisen urheilun Suomen tehtäväksi. Lukuisten juhlatilaisuuksien, kutistuneen kutsuseminaarin ja urheilumuseon uusitun näyttelyn lisäksi Nurmea muisteltiin lehtikirjoituksissa. Kansalaistoiminnoissa ei Nurmi herät-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuutila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

tänyt enää isompaa elämöintiä. Turun Urheiluliitto Nurmen omana seurana julkaisi juhlaKirjan *Paavo Nurmi 100* 1997. Kolmikielinen (suomi, ruotsi, englanti) teos edustaa juhlavuoden ylösrakentavinta kertomustasoa, jonka piirissä suuruusretoriikkaa viljellään suruttomasti. Nurmesta kirjoitettiin edelleen kansakunnan yhteisenä symbolina ja idolina, esikuvana. Tuttuun tapaan menestystä selitettiin ominaisuuksilla. Kirjan tekstistä vastaavan Risto Taimin mukaan Nurmi "sai voimansa vaikeuksista ja kykeni kääntämään vastoinkäymiset voitoiksi, koska hänen tahdonvoimansa ei koskaan häntä pettänyt eikä jättänyt." Ikään kuin vastauksena juhlintaa pienimuotoisuudesta moittineille kirjassa kerrotaan, että yhteensä satavuotisjuhliin liittyvät tilaisuudet maksoivat yli kuusi miljoonaa markkaa ja liikkeelle laskettiin sekä Nurmi-aiheinen juhlaraha että -postimerkki. Jos postimerkin julkaisemisessa oli nyt vaikeuksia, kuten Taimi mainitsee, niin hankalaa on ollut aiemminkin. Kalevi Römppötti on kertonut, miten hän 1960-luvun keskivaiheilla yritti saada Nurmelta luvan julkaista hänen juoksijakuvansa yhdysvaltalaisessa urheilupostimerkkisarjassa. Nurmi kuittasi neuvottelut lyhyesti: "En ole Suomelle mitään velkaa. En mä mitään lupia anna."⁷

Irtosiko Nurmesta vielä aineksia kansallisen identiteetin jatkokertomukseen? Hänen suuruuttaan suomalaisena urheilijana ja menestystään liikemiehenä todisteltiin ja toisteltiin varmaankin riittävästi. Sen sijaan hiilimurskan kylmästä valtiaasta suomalaisuuden perikuvana ja ilmentymänä puhuttiin ja kirjoitettiin kaikkiaan suhteellisen vähän. Suomalaisuutta ja kansallista kyykyä käsiteltiin pääasiassa Nurmen omien käsitysten ja kirjoitusten valossa. Olympiakomitean valmennuspäällikkö Heikki Kantola viittasi esimerkiksi Nurmen lausuntoon suomalaisten luonteenomaisuuksista ja ruumiinrakenteesta, jotka olivat sopivia kestävyyslajien harrastajille. Usein on kyllä huomautettu myös siitä, että Nurmen omat fyysiset edellytykset kestävyysjuoksijaksi eivät olleet parhaat mahdolliset: "Tahko Pihkalankin ensivaikutelma Nurmesta oli epäilevä. Miehen karkeatekoisuus, voimakas rintakehä ja leveä lantio toivat hänelle mieleen paremminkin painijan kuin kestävyysjuoksijan."⁸

Hannu Itkonen &
Seppo Knuutila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

Toisenlainen Nurmi

Juoksijasuuruuden 100-vuotisjuhlinnassa olisi haluttu sanoa jotakin enemmän kuin koskaan aiemmin oli lausuttu. Mutta kuinka panna paremmaksi esimerkiksi Martti Jukolan hehkutus *Huippu-uhrheilun historia*-teoksessa:

Hänestä tuli juoksuratojen jättiläishahmo, jonka ympärillä leijui sadun myyttillinen tenhovalo. Hänestä kirjoitettiin ja puhuttiin 10 vuoden aikana kaikkialla maailmassa enemmän kuin kenestäkään muusta urheilijasta, niin, ehkäpä enemmän kuin yhdestäkään hengenvoimien jättiläisestä. Miljoonat ihmiset halusivat nähdä. Hänen laskelmallisilla hyökkäyksillään entisiä ennätyksiä vastaan oli aavistamaton vetovoima ihmisiin, mutta niinpä hän olikin 'Juoksijoiden kuningas', arvoituksellinen yli-ihminen, jossa jokainen halusi ihailla lihasta ja luusta luodun koneiston käsittämättömiä, inhimillisiä rajasaavutuksia.⁹

Nurmeen jo juoksu-uran aikana liitettyjen mainesanojen ylittämisen mahdottomuus on pakottanut kirjoittajat suhteuttamaan sanomisensa muihin teksteihin. Atlantin takana ilmestynvä, 91-vuotias *Raivaaja-lehti* julisti tammikuun alun numerossaan Paavo Nurmen juhluvuoden alkaneeksi. Etusivun jutussa viitattiin Veijo Meren muotoiluun "On suurta olla pieni kansa". Raivaajassa asia täsmennettiin seuraavasti: "On edelleenkin suurta olla Paavo Nurmen pieni kansa".¹⁰

Lisäväriä tulkintoihin toi myös muuan unohduksissa ollut Nurmi-tulkinta. Säveltäjä Harry Bergströmin leski löysi kotiarkistoista Reino "Palle" Hirvisepän kaikkien aikojen parhaalle juoksijalle omistetun viisun. Hiilimurskan kuninkaasta Palle riitteli seuraavasti: "Rannoilta Auran kiistasi aloit, / nimesi paisui, – tähtenä paloit, / Ruissalon poluilta taivasta halkoin / hulmusit huipussa voittajasalkoin. / Maineesi hyökky löi länteen ja itään / – Yksi on Nurmi ja toiset ei mitään / huus' sana eetterin aalloissa raikain / – Voittaja, mestari Kaikkein Aikain."¹¹ Kun idolin karakterisoinnissa superlatiivit on käytetty loppuun, kuvaa rikastetaan detaljeilla.

Paljastukset kertovat persoonasta aina jotakin uutta. Juhlavuonna mestarijuoksijasta janottiin uusia ulottuvuuksia. Nurmen vaikeaa luonnetta toisteltiin eri yhteyksissä. Itsekin juoksuradoilla laakereita niittänyt Viljo Heino kuvasi lehtuhaastattelus-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuutila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

sa Nurmen hankaluutta ihmisenä. Toisiaan kiusaavat miehet eivät sopineet ulkomaanmatkalla edes samaan hotellihuoneeseen. Olympiamitalisti Kaarlo Tuominen kertoo episodin Nurmen hautajaisista: "Ja kun sitten oltiin muistotilaisuudessa ja siellä kerrattiin Nurmen saavutuksia, niin Heino tuli minun luokseni – ja oli siinä joku kolmaskin – ja Heino sanoi: "Kyllä Nurmi paljon sai aikaan urheilussa – mutta ei hän mikään ihminen ollut!" Eikä heidän ajatuksensa koskaan sopineetkaan yhteen, yleensä heille tuli aina riita.¹²

Puheissaan perinnönjakajat paikantavat Nurmea myös nykytodellisuuteen. Finlandia-talon syntymäpäiväjuhliissa puhunut Suomen olympiakomitean puheenjohtaja esitti, kuinka Nurmi oivalsi urheilun suomat taloudelliset mahdollisuudet jo vuonna 1925 USA:n kiertueellaan. Nurmi nimittäin ymmärsi huippu-urheilun myös ansaitsemiskeinona, ja siinä liikkuvista rahoista hän halusi oman osansa.¹³ 1930-luvun ammattilaissyötösten aikaan kuvatonlainen puhe olisi tulkittu parjaukseksi.

Houkuttelevaksi kirjoittajat kokivat myös Nurmen sijoittamisen nykyisenlaisen huippu-urheilun markkinanäyttämölle. Arveltiin, että "nyky-Nurmi" saattaisi yltää maineeseen formula-mestarina, bisnesmiehenä tai modernina urheilusankarina maailmanennätyksineen, tossusopimuksineen ja starttirahoineen.¹⁴ Ristiriitaiseen Nurmeen ja Nurmi-tulkintoihin viitattiin useissa yhteyksissä. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirjan teemaksi oli valittu "Se toinen Paavo Nurmi – ja varjoon jääneet". Vaikka artikkeleissa on paljon tuttuja aineksia, niissä on pyritty analysoimaan myös Nurmen karakteristiikan kautta avautuvia metakertomuksia, tulkintojen tulkintoja. Esimerkiksi Ossi Viita nostaa näennäisen pienestä kysymyksestä "Olivatko Paavo Nurmi ja Ville Ritola ystäviä vai vihamiehiä?" esiin kiinnostavia, kilpailemisen sosiaalipsykologiaa valottavia näkökulmia. Hänen tulkintansa mukaan "välejä ei urheilu-uran aikanaakaan sävyttänyt viha, vaan kova keskinäinen kilpailu".¹⁵ Tämän päivän urheilujournalismissa kirjoitellaan useinkin huippujen keskinäisistä suhteista, meillä muun muassa Mika Häkkinestä ja Mika Salosta tai keihäänheitäjien eriseuraisuudesta.

Urheiluhistoriallinen Seura järjesti myös kirjoituskilpailun tarkoituksena muun muassa kartuttaa Nurmea käsittelevää arkiaineistoa. Kilpailujulistuksen muotoilu¹⁶ vaikutti siihen, että lähetetyt tekstit, joita tuli kaikkiaan 30 henkilöltä joukossa kym-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuutila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

menen ulkomaista (ei siis mikään massiivinen aineisto), jakaantuivat omakohtaisiin Nurmi-muistoihin, tilapäisiin kohtaamisiin "legendan" kanssa ja Nurmi-aiheen analyttisiin pohdintoihin, tutkielmiin. Henkilökohtaisista Nurmi-muistoista antoisimpia olivat jo mainitun Kaarlo Tuomisen (haastatellut Matti Heinonen) ja Veikko Virtapohjan (haastatellut Kalle Virtapohja) kertomukset, joissa oli pitkän aikajänteen kerroksellisuutta. Eila Koivuniemi puolestaan muisteli miten hän oli tavannut Nurmen Tampereen Veikkaustoimistossa käydessään sitä iltaisin siivouksessa: "Kerran siellä oli Paavo Nurmi. Hän tervehti, esitteli itsensä ja pussasi kädelleni. Hän oli äärettömän kohtelias ja sliipattu mies." Kilpailuaineisto on määrättyllä lailla fragmentaarista, mikä aiheutuu luonnollisesti "kohtaamisten" ajallisesta etäisyydestä ja muistinvaraisten kontekstien harvenemisestä. Satavuotiaan juoksijalegendan ainutlaatuisuutta vahvistettiin myös niin, että hänen lyömiseensä kykenevät juoksijat otsikoitiin "toisenlaisiksi voittajiksi". Kunnian saivat "saksalainen tiedemies" Otto Pelzer, "ruotsalainen luopio" Edwin Wide ja "Amerikan häjy" Ville Ritola.¹⁷

"Juoksee kuin kello"

*(Artikkelin kuvat:
TUL:n joululehti
1928.)*

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

Nurmi oli suunnitelmallisen valmentautumisen pioneereja. Juoksutyylin analyysin lisäksi hän kiinnitti huomiota ympärivuotiseen harjoitteluun, venyttelyyn ja lihahuoltoon. Kilpailutilanteissa Nurmi noudatti kehittämäänsä taktiikkaa ja vauhdinjakoja. Nykytermillä kutsutun psyykkaamisenkin Nurmi osasi, sillä jo lähtöviivalla hän saattoi ilmoittaa joka tapauksessa voittavansa kilpailun. Kurinalaista nuoruuden harjoittelua kuvatessaan Nurmi itsekin käytti elämänrytmistään kellovertausta: "Iltasin menin nukkumaan säännöllisesti kuin kello aina samaan aikaan. Eristäydyin täydelleen muista samanikäisistäni, nämä kun viettivät vapaa-aikansa, varsinkin illat, joissakin huvipaikoissa. Minä taas jotenkin taikauskaisena, kuntoani silmälläpitäen en uskaltanut mitään sellaista ajatellakaan."¹⁸

Nurmi sääteli vauhdinjakoaan juoksemalla kello kädessä niin kilpailuissa kuin harjoituksissakin. Nurmi kirjoitti kellon käyttämisen merkityksestä seuraavasti: "Kellon kulusta ja vallitsevasta mielentilastani saatoin kunakin päivänä päätellä juoksukuntoni. Useat eivät suosittele tällaista harjoitustapaa, se kun muka vie nopeasti ylikuntoon sekä rasittaa liiaksi hermostoa. Varmalle pitkän aikaa kunnossa olevalle juoksijalle on se kuitenkin mielestäni aivan välttämätöntä."¹⁹ Kilpailuissa Nurmi käytti kelloa tietävästi ensimmäisen kerran Pariisin olympialaisissa vuonna 1924. Nurmen oman käsityksen mukaan alkumatkan tuli taittua lujempaa kuin juoksun loppupuoli²⁰. "Moottoripyörävauhdilla" lähtenyt Nurmi karistikin usein kannoiltaan kansakilpailijat.

Nurmen kellon käyttäminen oli aikoinaan poikkeuksellista. Kansainvälisetkin asiantuntijat kiinnittivät siihen huomionsa. Saksalaisten toimittajien arvioinnit "kuninkaasta" kulkeutuivat myös suomalaiseen lehdistöön: "Nurmi ei nimittäin ole juoksija, paljon enemmän, hän on pitkien matkojen kuningas. Hän ei tunne vastustajaa. Se mikä hänen mukanaan, ympärillään ja hetken perästä takanaan juoksee, se on hänelle vain häiritsevää ilmaa, ilmaa, vain ilmaa. Oikeassa kädessään on hänellä aika sekunneista ja sen viidesosista, hän juoksee ja joka kierroksella hän katsoo kelloonsa, ja hän tietää onko hänen juostava nopeammin vai hiljemmin. Hän ei juokse ihmisiä vastaan, hän uhmaa hirmuisuutta, näkymättömyyttä, hän juoksee aavemaista aikaa vastaan oikeassa kädessään, hänen vastustajansa on ennätys."²¹

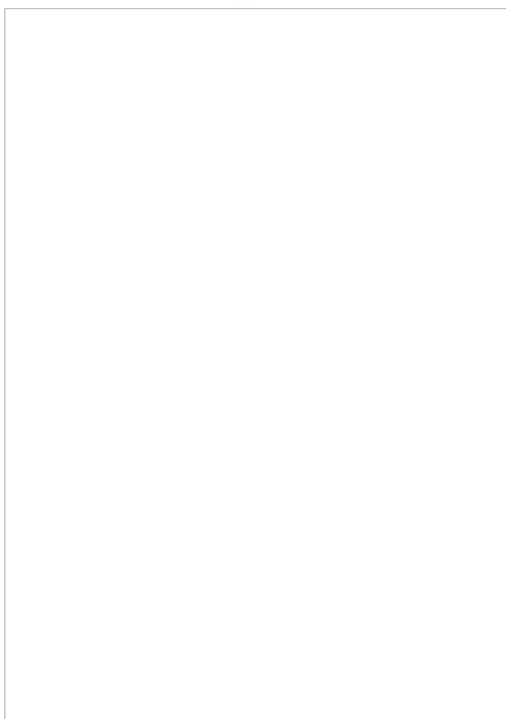
Teknikon koulutuksen saanut Nurmi näki urheilunkin "tuotannollisena suorituksena", jossa kaikkien osien piti olla kohdal-

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

laan. Juoksemisesta puhuessaan Nurmi käytti mielellään tuotannon ja tekniikan terminologiaa. Väistämättä tulee mieleen pohdinnat yleisurheilun ja tuotannon vastaavuudesta suorituksiin, ajoituksiin ja tuloksiin²². 1930-luvun Suomessa urheilullinen kyvykkyys tarjosi mahdollisuuden päästä – Nurmen tavoin – tekniseen ammattikoulutukseen ilman sanottavampaa opillista pohjaa. Teollisuuspaikkakunnilla puhuttiinkin muun muassa paini- ja jääpalloteknikoista. Tuotannollisen vastaavuuden lisäksi urheilu tarjosi kaikupohjaa myös yleisemmälle yhteiskuntahygienialle ja sosiaaliselle kontrollille.

"Joskus Pihkalan silmissä"

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila

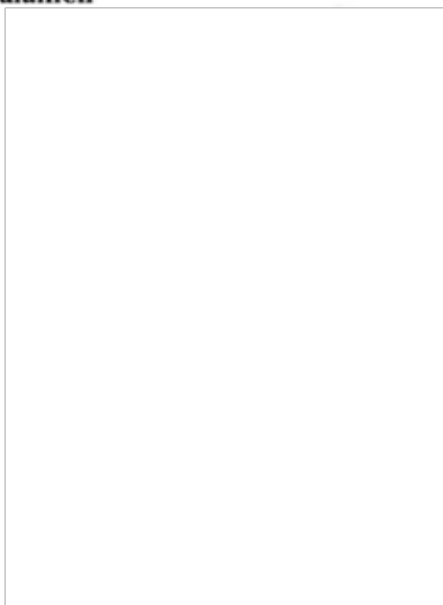
Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

1920-luku oli suomalaisen urheiluorganisaation muotoutumisen aikaa. Samalla kirjoitettiin erityistä kilpakenttien mentaliteettia ja urheiluun kytkettiin uusia merkitysisältöjä. Urheilun organisoinnissa tapahtuneen "suuren keskusjärjestöjaon" lisäksi toi-

mintatapojen ja merkityksenantojen kenttä sisälsi muitakin jännitteitä ja ristiriitoja. Keskusjärjestökamppailuun Nurmikin joutui omalla tavallaan osallistumaan. Työläistaustaisena urheilijana hänellä oli omat paineensa TUL:n seurassa urheilemiseen. Vuoden 1924 aikana Nurmi pohdiskeli vakavasti työläisurheilun riveihin siirtymistä. Tämäkin seikka tuli Pihkalan tietoon.

Juuri Nurmen ja Pihkalan väliseen monimuotoiseen keskusteluun liittyy omat merkityskamppailunsa. Oheinen kuva viittaa Nurmen ja Pihkalan väliseen maaottelujupakkaan. Tuolloin Nurmi nimittäin ilmoitti juoksevansa maaottelussa Ruotsia vastaan ainoastaan 10 000 metriä. Joukkueen johtajana toiminut Pihkala olisi puolestaan edellyttänyt vastoin SVUL:n urheilujaoston johtokunnan lupausta Nurmen juoksevan myös 5 000 metrin taipaleen. Kamppailun molemmat osapuolet uhkailivat jäävänsä pois koko maaottelusta. Sisulle oli jo tuolloin annettu erityismerkitys kansallisten urheilusaavutusten selittäjänä. Tulkinnalliset ristiriidat koskivat erityisesti sitä, miten kollektiivinen sisu olisi parhaiten kanavoitunut yksilöllisiin suorituksiin. Nurmen tapauksessa periksiantamattomuutta ei onnistuttu erottamaan jääräpäisyydestä eikä voitontahtoa ja sitkeyttä yhdistämään kuuliaisuuteen.

”Lentävä suomalainen”

Hannu Itkonen &
Seppo Knuuttila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta

Lentävä suomalainen on yksi Nurmeen liitetyn käsiteperheen jäsenistä. Osa nimityksistä valikoitiin ulkomaisesta lehdistöstä kansalliseen urheilupuheeseemme²³. Kaikkea ei sentään hyväksytty. Pariisin olympiamenestyksen jälkeen *The New York Herald* nimesi Nurmen "mandariiniksi, itsevaltiaaksi ja keisariksi kaikkien yliihmisten joukossa"²⁴. Myöhemmät vaiheet ovat osoittaneet amerikkalaistoimittajan tulkinnan kontekstuaalisuuden. Elämään eivät ole jääneet myöskään 60-vuotisjuhla-artikkelissa mainitut epiteetit "postimerkkejä järjestelevä koulupoika" tai "kilpailujen järjestäjien kassakappale"²⁵.

*Renée Sintenisin
veistos Paavo
Nurmesta (1926).*

Hannu Itkonen &
Seppo Knuutila

Aika voittaa voi sun
ainoastaan – Paavo
Nurmen syntymästä
101 vuotta